

ירוחם: שלום ר' חיים, הרבה זמן לא נפגשנו.

חיים: השלום והברכה. מה התחדש אצלכם? הרשמת כבר את כנפות כסותך בחותם של זהב?

ירוחם: דוקא קניתי כבר פתילים מהודרים, ניפוץ לשמה, ותכננתי להטיל אותם בטלית קטן בצינעא לכל הפחות, אבל כעת חל איזה עיכוב.

חיים: ומהו?

ירוחם: ראיתי עכשיו איזה מאמר חדש שממש הרפה את ידי, מתברר שהעסק לא כזה חלק כמו שהצגת אותו, ויש הרבה מגדולי הפוסקים שמדבריהם יוצא ממש נגד התכלת החדשה הזו, החתם סופר, המשנה ברורה, ר' שלמה זלמן, ועוד. למען האמת יש לי קצת תרעומת אליך, איך זה שרצית לצבוע אותי בכחול תוך כדי שאתה מעלים ממני את כל דברי האחרונים הנ"ל.

חיים: איך קוראים למאמר?

ירוחם: תכלת מאיי אלישה. הרעיון הוא כנראה לומר שהארגמון אפילו שהוא צובע בצבע תכלת זה סתם צבע תכלת מאיטליה ולא תכלת של מצוה שצבעו בו אבותינו.

חיים: למיטב ידיעתי זה לא מאמר חדש, זה מודפס ב'בית אוצר הספרות' חלק ג' שיצא לאור לפני יותר ממאה שנה, ובו טוען הכותב על הגאון מראדזין זצוק"ל על אשר 'צעד עתה קדימה לזכותנו במצוה חדשה, אשר לא שערה ראשונים, והביא לנו תכלת חדשים מאיי אלישה, תמורת התכלת שהיה לנו בימי קדם מארץ ישראל', ובו הוא טוען את הטענות הידועות שהתכלת כבר נגנזה, ושהיא רק בשבט זבולון וכו' וכו', הדברים שמעורר הכותב שם כבר נדונו בהרחבה בדורנו על ידי הספרים הנפלאים והיקרים וכמו חותם של זהב ולבוש הארון וכנף איש יהודי, לא על המאמר הזה אתה מדבר?

ירוחם: לא, אני מתכוין לקונטרס שיצא ממש עכשיו, הכל מידע חדש ועדכני.

חיים: אתה בא להגיד לי שכותב הקונטרס לא הכיר את המאמר הנ"ל, ושני חכמים כווננו לאותו שם מוצלח וקולע?

ירוחם: לא, דוקא הוא מציין בהערות 91 ו-96 למאמר שנדפס בבית אוצר הספרות, אבל הוא לא כותב את שמו, מעניין למה... בכל זאת, עזוב את השם, בא נגש ישר לענין, איך אתה מפריך את הפקפוקים העצומים שמעורר שם על התכלת החדשה הזו.

חיים: עד כדי כך, לדעתו זה אפילו לא בגדר ספק? ספיקא דאורייתא?
ירוחם: כן, לדעתו זה בגדר דבר שממש לא מוכח. הנה יש לי את זה כאן, אתה יכול לראות.

חיים: תודה. (פותח ומציץ) נפתח לי הרגע בעמוד כ"ח בו מביא הקונטרס את דברי הלבוש הארון המביא מרבים מפוסקי זמננו האומרים שבעל חיים ההולך באיטיות מצד עצם טבעו שיש בצידתו איסור תורה, וכמו שהיה מורה הרב אלישיב זצ"ל (וכדמביא הכותב מהארחות שבת ומר' משה מרדכי קארפ). הכותב תמה על כך שזה 'מנוגד כמעט לכל פוסקי זמננו', בהם הוא מונה את ר' שלמה זלמן ור' ניסים, למען האמת ר' ניסים עצמו השאיר את הדבר בצריך עיון (וכמו שמציין הכותב עצמו) ולמעשה הוא מורה יש בזה איסור תורה (אליבא דהלכתא גליון ס' עמ' כ"ח, ועי' תורת המלאכות ח"ה עמ' קנ"ו), גם ר' שלמה זלמן בעצמו לאחר ששמע מהרב קארפ את הראיה מרבינו ירוחם הניח את הדבר בצריך עיון (שלחן שלמה סי' שט"ז עמ' רכ"ד), צריך להוסיף שגם ר' חיים קנייבסקי מורה ובא שיש בזה איסור דאורייתא (עם מקדשי שביעי פ"ד הע' 18 מעיד ששמע כן מפיו). איך אפשר לכתוב בכזו עוצמה 'מנוגד כמעט לכל פוסקי זמננו' על דבר שהוא הוראת הרב אלישיב ור' חיים ור' ניסים, וגם ר' שלמה זלמן משאיר אותו בצריך עיון?

מעניינת גם ההוכחה המוחצת שבהערה 75, 'מכאן ראייה נגד מה שטענו שהגרש"ז מצדד בארגמון', מנין ברור שהגרש"ז היה דוחה את החלזון מכח חדושו בהלכות צד, ולא בהיפך, אולי מה שהניח בצ"ע בשלחן שלמה היה פושט מזיהוי הארגמון? כידוע 'צריך עיון' פירושו של דבר הוא שצריך לעיין ואם תהיה הוכחה חזקה לאחד מהצדדים או אז יוכרע הספק. בנוסף, על כרחנו לחלק בין הנדונים, שהרי גם מהרב מאזוז מביא הכותב שסובר שאין

צידה בכה"ג אלא מדרבנן, ומ"מ בהדיא כתב באור תורה (אדר ב' תשע"א סימן פ"ו) 'והמוסכם כיום אחרי חקירות רבות שהוא הנקרא ארגמון קהה קוצים', ומוכח דגם הפוטרים בצידת בעלי חיים איטיים מ"מ בארגמון סוברים שיש טעמים נוספים לחייב על צידתו בשבת, ונסתרת גם הראיה שהוכיחו בדעת ר' שלמה זלמן. אגב, גם זה דבר מעניין איך יודעים להביא בשם הרב מאזוז רק לפטור צידת בעלי חיים איטיים בשבת, ובעצם הנושא של הקונטרס נשמטה דעתו שליט"א.

ירוחם: בהחלט שמתי לב לגישה המעניינת של הקונטרס כאשר הוא בא ליצור הוכחה. שמתי לב לזה בעמ' נ"ח בו הוא מוכיח בפירוש מהחות יאיר שסבר שהארגמון אינו התכלת, שהרי בזמן החות יאיר כבר 'הספיק טומס גייג למצוא אנדיאנים צובעים בארגמון... **ויתכן מאד** ששמע על כך ויכול היה לחדש את הצביעה בארגמון, ומדלא חידש **שמעת מינה** דאין הארגמון התכלת', הפלא ופלא! הרי יתכן שהחות יאיר שמע על כך שאפשר לצבוע בארגמון, וכיון שלא עשה כן הרי זו ראיה מוחצת שהארגמון אינו חלזון התכלת! אולי בהיפך, ממה שלא צבע בו מוכח שלא שמע על מה שמצאו אינדיאנים צובעים בארגמון? כמו כן יכל הכותב להוכיח גם מהגר"א והמשנה ברורה והחזון איש, שהרי גם הם ייתכן ששמעו על כך שהאינדיאנים צובעים בארגמון, ומדלא חידשו כן למעשה שמעת מינה שנקטו בבירור שזה אינו חלזון התכלת!

אך הבה וניגש לדברים הברורים והמוכחים. מה שהכי תפס אותי כאן זה דברי החתם סופר המפורשים שהחלזון אינו נמצא אלא בארץ ישראל בנחלת שבט זבולון, וממילא זה שהארגמון נמצא גם בחו"ל זה ראיה ממש עצומה נגדו. וידוע מהרב אלישיב שדברי החתם סופר, אפילו בחידושים, הם הלכה למעשה ממש.

חיים: אתה יכול לצטט לי את לשונו הטהורה של החתם סופר?

ירוחם: בודאי, זה כאן בעמוד ל"ב. 'מלקטי אפרסמון שאיננו גדל אלא בארץ ישראל כמבואר בספר יוסיפון וכן צידי חלזון'. מה אתה אומר?

חיים: תוכל גם לצטט את לשונו של היוסיפון שמביא החתם סופר?

ירוחם: כן, גם זה מובא כאן למטה, הערה 89. 'העץ הזה לא נראה מעולם במקום אחר כי אם ביריחו וכו' וכו' והיה העץ ההוא ביריחו עד חורבן בית

שני, והיה כאשר נחרב בית המקדש השני, אז נעתק העץ מיריחו ולמצרים ולמקומות אחרים במקום ידוע, והיה שם עד היום הזה'.

חיים: ישמעו אזניך!

ירוחם: איך לא שמתי לב בעצמי!! הרי החתם סופר מפורש כותב שבאותו הזמן של נבוזראדן עדיין לא היה האפרסמון רק בארץ ישראל, אבל בתקופה מאוחרת יותר הוא אכן היה גם בחוץ לארץ, וממילא גם על הארגמון אין ראיה אלא רק שאז הוא היה רק בנחלת שבט זבולון, אבל בהחלט יתכן שבתקופה מאוחרת יותר הוא היה גם בחוץ לארץ. ומה שחכמי אומות העולם כותבים על הארגמון, ומשמע שגם בזמנם זה היה בחוץ לארץ, הרי ודאי שפיהם דבר שוא וימינם ימין שקר, ופשיטא שיכחישו את העובדה הברורה שהחלזון מעיד על בחירת עם ישראל, וכמו שהכותב מכריע בבירור (בעמוד ס"ה).

חיים: הקונטרס לא מביא את דברי הרדב"ז הידועים (שו"ת, ח"ב סי' תרפ"ה) שבזמן שהיו בני ישראל במדבר הם היו צדים את החלזון מים סוף, וא"כ מוכח שזה נמצא בעוד מקומות חוץ מבנחלת זבולון?

ירוחם: אדרבה, מדברי הרדב"ז מוכיח הקונטרס שהארגמון אינו התכלת, שהרי הארגמון אינו נמצא בים סוף?

חיים: ועדיין, כיצד הוא מתמודד עם העובדה שהרדב"ז קובע בפירוש כי החלזון נמצא גם לא רק בשבט זבולון?

ירוחם: הוא מיישב שמתחילה היה החלזון בכל הימים וגם בים סוף, ולאחר מכן נתמעט רק לשטח זבולון.

חיים: אם כן למה לא נאמר שכשם שהתמעט כך התרבה, ובשלב מסוים חזר למקום גידולו הטבעי שמעיקרא? אבל עיקרא דתיובתא לא ידעתי מקום לה, האם לכותב ישנה סיבה כל שהיא לחלוק עם פרופ' זהר עמר הכותב כי 'גם בים סוף גדלים כמה מיני ארגמונים שניתן להפיק מהם צבע' (הארגמן עמ' 69). ומניין פשיטא ליה להקונטרס קביעתו העוצמתית והנחרצת ש'הארגמון אינו נמצא בים סוף' ללא ציון מקור כל שהוא? הדברים עברו בדיקה מינימלית לפני שהועלו על גבי הכתב בפרסום לרבים?

ירוחם: זה באמת דבר שהפריע לי קצת. העוצמתיות של הקונטרס, ראה למשל בעמוד י"ט את ההשתלחות על מי שר' משה שפירא כותב עליו 'ידידי

הרה"ג ת"ח מופלג דייקן טובא וסדרן מופלא וכו' השכיל בחכמת התורה שבקרבנו ובדעתו וסברתו הישרה והנקה'. אבל מה לעשות, לא תמיד זה לא נכון, האם נראה לך שמותר לשתוק לאותם האומרים שהרמב"ם חס ושלום לקח את מקורותיו לתיאור החלזון מכתבי אריסטו רחמנא ליצלן? בפרק ו' נכנס בהם הקונטרס כמו שצריך!

חיים: והוא לא מביא שאבי סברא זו הינו הרב הרצוג זצ"ל (פסקים וכתבים חלק א' או"ח סי' ז') שהאור שמח כתב עליו 'גאון מופלא בתורה ויראה איש האשכולות', המציג אותה ביראת הכבוד הראויה? מעניין לציין כי לא זו בלבד שהרב הרצוג כותב כי הרמב"ם לקח את דבריו מאריסטו אלא הוא מוסיף לומר 'הנה ידוע שהרמב"ם לא היה בקי ביונית והוא קורא כל ספרי אריסטו מתרגומם הערבי, והנה המלה מלן יכולה להיתרגם לא רק שחור כי גם דיו, ועל כן אני משער שהמתרגם הערבי תרגם מלן "שחור כדיו" כדי להביע את שתי ההוראות גם יחד, ואחריו כתב הרמב"ם שחור כדיו'. דהיינו אריסטו לא אמר שדם החלזון שחור כדיו, אלא רק כתב מלן שפירושו הוא שחור, והמתרגם הוא זה שתרגם לומר שחור כדיו, ודברי הרמב"ם לקוחים מהמתרגם של אריסטו ולא ממנו בעצמו. כמובן שהרב הרצוג מוסיף לומר 'אלף פעמים אני עפר ואפר תחת רגלי רבינו הגדול ז"ל, אבל דומני שזאת השערה הרבה יותר קרובה אל האמת'.

ירוחם: באמת? כבר הרב הרצוג אומר זאת? דוקא הקונטרס בעמוד מ"ו מביא את זה מספר בן דורנו ומתבטא עליו בביטוי חריף שמעולם לא נזכר בספרות התורנית כלפי בן אדם אלא כלפי בעל חיים מסוים! באמת קשה מה לו להלין על מחבר בן דורנו ולהשפילו עד עפר כאשר יש לו אילן גדול להתלות עליו. זכותו של הקונטרס לתקוף סברא מסויימת, אך לא להעלים מהקוראים שהיא נאמרה גם על ידי גאון מפורסם כהרב הרצוג זצ"ל!

אבל נחזור לענין, מביאים כאן קושיא עצומה שמעולם לא שמעתי, שהרי הארגמון הוא החומט שהוא שרץ טמא, ואם כן אסור להכנס עמו למק **חיים:** קושיא זו ישנה היא, של התפארת ישראל והפתיל תכלת. התירוץ המחזור והמקובל עליה הוא מה שכתב שם הגאון מראדזין בפתיל תכלת לענין מן המותר בפיד, שהרי רבינו תם אומר (הביאורו התו' שבת ע"ה א') שדם חלזון הראוי לצביעה הוא מיפקד פקיד, ואם כן דינו כפירשא בעלמא

ולמה יטמא, וכבר כתב כן גם האבן האזל (כלי המקדש פ"ג ה"א. הובא בקונטרס בהערה 118), וכל זה הוזכר כבר בחותם של זהב (מהד' והל"ל עמ' 322).

ירוחם: באמת כתוב כאן בהערה 168 'ומה שתירץ שם שהדם הוי רק פירשא בעלמא ולא חלק מגוף החלזון והוי כדבש דבורים, דבר זה איננו מציאותי בארגמון שהוי הדם חלק מגופו ממש', אבל בעצם אני לא מבין, אם לדעתם הצבע שבארגמון הוא חלק מגופו ממש אם כן למה לא דחו את הזיהוי ישירות מדברי התוס' האומרים שדם הצביעה הוא מיפקד פקיד!

חיים: אכן הדם שבארגמון הוא מיפקד פקיד, ראה למשל בחותם של זהב 'וכן ממש הוא בחלזון זה שיש נוזל כנוס בתוך הבלוטה והוא הדם שצובעים בו' (והיה לכם לציצית עמ' 267 הע' 13, וראה גם עמ' 201, 248), וזה גם הטעם שאין בו משום טומאת שרצים, וכדברי האבן האזל. בנותן טעם להוסיף, כי גם במנחת אשר (שמות סו"ס נ"ד) דן בסברא זו שלא יהיה יוצא מן הטמא בחלזון התכלת מחמת שהדם מיפקד פקיד, מה שיועיל כמובן גם לענין טומאתו, והניח הדבר בצריך עיון.

ירוחם: חותם של זהב? בקונטרס החדש הראה שחור על גבי לבן מקום שהוא סותר את עצמו בהדיא!

חיים: ומהי הסתירה?

ירוחם: בבקשה, הנה כאן בעמוד כ"ז, אצטט לך עם ההדגשות שבמקור, 'ובחותם של זהב הוסיף "והגם שכיום יש שצדים אותו בצלילה, מ"מ בד"כ היו נצרכים לשם כך לאמצעי צלילה מיוחדים **שלא היו בזמנם**", עכ"ד. אך סתר דברי עצמו שכתב "ובפרט כי צידתו קשה (אף ברשתות) כיוון שא"א לזהותו... לידע מקומו **בלי צלילה**". הא קמן! במקום אחד הוא כותב שבזמנם לא יכלו לצלול, ומאידך הוא כותב שבלי צלילה בכלל אי אפשר לזהות אותו, ואם כן איך בכלל צדו אותו?

חיים: תמיד כדאי לפתוח את המקור בפנים, ובפרט כשיש סימון של שלש נקודות המורה על דילוג. הנה הלשון המלאה "ובפרט כי צידתו קשה (אף ברשתות) כיון שא"א לזהותו מחמת צבעו והעשבים הגדלים ע"ג, **וקשה לדעת היכן** מקומו בלי צלילה", בשונה מהרושם המתקבל על ידי הציטוט החלקי, ובהדגשת המילים 'שאי אפשר', כאילו אין אפשרות לדעת את מקום

החלזון ללא צלילה, נוכל לעיין בפנים ולראות רק כי מחמת חוסר אפשרות הזיהוי על ידי העין, לכן קשה לדעת היכן מקומו של החלזון, ותו לא. אין זה אומר כי לא ניתן לצודו, זה רק אומר שהמקום בו מטילים את הרשתות היא לפי מיקום משוער של החלזון, ולא זיהוי מיקום מדויק. זה הכל.

ירוחם: נכונים דבריך ביישוב הסתירה. אבל עדיין צריך עיון גדול מה שהקשו שם, כיון שצידת הארגמון היא על ידי רשתות, אם כן מה שכתבו הלבוש הארון והחותם של זהב 'דבריהם מנוגדים למש"כ המשנ"ב שהפורס מצודה ואינו ניצוד בשעת פריסתו אינו חייב אלא מדרבנן'!

חיים: ר' ירוחם! המשנה ברורה פוטר רק אם אינו ניצוד בשעת פריסתו, דהיינו שהאדם מניח את המצודה והולך לו, שאז לא מקרי זה מעשה ידיה, אבל במקום שהוא ממשיך להחזיק את המצודה עד שנכנס לתוכה הארגמון, זוהי שעת פריסתו! (ועי' חזון איש או"ח סי' ל"ו ס"ק א').

ירוחם: ומה תענה למה שמביאים שם שר' שלמה זלמן פוסק שחיפוש אחר בעל חיים המתחפר בחול אינו נחשב לגדר של הבא מצודה, וא"כ הרי כל הצורך בצידה בארגמון זה רק מפני שהוא בים וקשה להגיע אליו?

חיים: ר' שלמה זלמן פוטר גם על צידת דגים? גם דגים מאד קל לתפוס כאשר הם ביבשה, כל מה שר' שלמה זלמן פוטר שם זה רק בנמלה וכד' שלשיטתו אין בהם איסור צידה מכיון שהולכים לאט, ועל זה אמר ש"גם כשהנמלה היא במחבוא שלה, מ"מ החיפוש אחר המחבוא לא שייך למלאכת צידה', וכבר דברנו על כך שהרב אלישיב ויבדלו לחיים גם ר' חיים ור' ניסים מחייבים גם בצידת נמלה, וגם ר' שלמה זלמן בעצמו הניח הדבר בצריך עיון למעשה, וכמו שכתב בשלחן שלמה, לאחר שר' משה מרדכי קארפ הראה לו את דברי רבינו ירוחם שמחייב על צידת תולעת.

ירוחם: אל יחר אף אדוני בעבדו, רק הוסף נא לבאר לי כיצד שייכת הצידה בארגמון, שהרי הקשו שם בעמ' כ"ט 'ובפרט שאין כלל פעולת צידה בארגמון, שהרי תהליך צידתו המתואר על ידי פלניוס הוא שהיו צדים את הארגמון על ידי הורדת סל נצרים מלא רכיכות למים, הארגמון היה מריח את הרכיכות ומכניס לשונו לסדקי הסל ומנסה להגיע לרכיכות לטורפם, ולשונו מתרחבת עד שנתפס בסדקים, ואז מעלים את הסל ובדבר כזה ברור שאין צידה כיון שיכול לשחרר עצמו אם ירצה'.

חיים: היא הנותנת! אם בשעה שלשנו של הארגמון בתוך הסל עדיין אינו חשיב ניצוד, אם כן, מיד אחר כך, כאשר מכניסים אותו אל הסירה וכיו"ב זוהי שעת צידתו, ומי אמר ששעת הצידה היא שעת העלאת הרשת מהמים? דומני שיצאנו כבר ידי חובת ביאור בטעם שחייבים על צידת החלזון בשבת, אך למען הדיוק, אשמח להביא לפניך את התרגום המדויק לדברי פליניוס הנ"ל (מספרו של פרופ' עמר, ארגמן עמ' 212) 'ארגמונים נלקחים במין סל קטן של סרטנים העשוי משזירה דקה, הנזרק לתוך המים העמוקים. הסלים האלה מכילים פתיון של צדפות שנסגרות פתאום, כפי שציינו שהצדפות עושות. הצדפות האלה בעודן מתות למחצה מושמים בחזרה בתוך הים, פוערות את פיהן בתאווה ומתעוררות לתחיה ומושכות את הארגמונים, שהולכים להשיגם באמצעות הושטת לשונם. אולם הצדפות כאשר הן נדקרות על ידי הדרבן (הכונה ללשון המגרדת של הארגמן. עמר) נסגרות וצובטות את היצורים שמכרסמים אותם. כך הארגמונים בשל תאוותם (נלכדים) תלויים בהשתלשלות (מהסל) ומורמים מעל פני המים'. פליניוס מדגיש בפירוש כי לאחר שהצדפות סוגרות את פיהם אין לארגמון אפשרות לשחרר את עצמו, ואם כן מה שכתב פליניוס שתאוות הארגמונים היא הלוכדת אותם אין זה מחמת שאינם מרפים לשחרר את עצמם, אלא ביחס למה שהכניסו את עצמם לצידה שאין להם אפשרות לצאת ממנה. אני מבין שהקונטרס לא תרגם בעצמו את דברי פליניוס אלא שאב את מקורו מוהיה לכם לציצית עמ' 250, אך בהחלט חובה עלינו לראות את הדברים במקורם בכדי להגיע אל הבירור הנכון והמדויק.

ירוחם: מה שידוע להוכיח מדברי השלטי הגבורים שחלזון התכלת הוא הפורפור, גם את זה דוחה הקונטרס הדק היטב!

חיים: כיצד?

ירוחם: הלבוש הארון (מהד' והל"ל עמ' 431) מביא שיש אחרונים שזיהו את הפורפורה כחלזון התכלת, ומביא שם את דברי רבי אברהם שער אריה בספרו שלטי הגבורים פרק ע"ט, 'ובלשון יון רוצה לומר רמש הים הנקרא פורפורה והוא החילזון שצובעים בו התכלת', ואילו הקונטרס מביא כי בהמשך דבריו כותב השלה"ג שאין להכניס למלאכת המשכן דבר טמא וכמו שכתב לגבי הצפורן שלשיטתו הוא מכסה הקונכיה של רמש המים 'לא

ידעתי איך יוכשר להקטרה דבר כמוהו שהרי במלאכת המשכן... לא הוכשר למלאכת שמים... אלא עור בהמה או חיה טהורה ודברים אחרים טהורים, ואם כן ברור שמה שכתב שהתכלת היא הפורפורה אין הכוונה לתכלת של מצוה. ואין לומר כמו שתירץ שם שהצפורן היא דבר נפרד מבשר החלזון שהרי 'בארגמון בלוטת הצבע היא חלק ממשי מבשר הארגמון'.

חיים: מה נוסף כאן על שאלת האחרונים למה אין בחלזון חסרון של מותר בפך ודבר טמא? וכבר דברנו על כך שהתו' כתבו כי דם הצביעה שבחלזון הוא מיפקד פקיד, ולכן גם השלטי הגבורים לא העיר מכך דבר. ולגוף הדברים, עיין בהמשך דבריו ז"ל שם, וראה כי הסיק שגם דברים טמאים כשרים למזבח כאשר צוה עליהם הקב"ה בפירוש, 'כן הרמש הזה יהיה אסור לנו באכילה וכשר להקטרה במצות ה', דכתיב שקץ הוא לכם, לכם ולא לגבוה'.

ירוחם: יישר כחך ר' חיים שהנחת את דעתך. אני רואה שאתה ממש מונח בעניינים, ומבהיר את הכל דבר דבור על אפנו. אולי תקח אתך את הקונטרס לעבור עליו, ואולי תמצא בו קושיא שאכן תמוטט את המגדל שבנו חכמי הארגמון.

חיים: צר לי מאוד, אך אין לי פנאי בסדר יומי העמוס לעבור על הקונטרס, המושקע והמוערך.

ירוחם: האומנם? אין כאן התעלמות מכוונת? אתה מפחד שתמצא ראייה נגד התכלת?

חיים: סיפר לי ראש ישיבה מפורסם מירושלים, שהיתה לו שאלה חמורה בהלכות מקואות, ולאחר שבירר היטב את הענין בלימוד הסוגיא למקורותיה אליבא דהלכתא ניגש לקודש פנימה לשאול בדעתו של מרן הגרי"ש זצ"ל, לאחר שהרב אלישיב השיב לו על שאלתו, בקש אותו ראש ישיבה להראות לפני הגרי"ש את הספר נהר מצרים, שכתב בפירוש היפך דבריו, אך הגרי"ש 'דחאו בשתי ידיו', כלשונו של ראש הישיבה. דרכה של תורה היא שכאשר נתבררה הסוגיא היטב, לכל פרטיה צדדיה ודקדוקיה, אין מוטל עלינו לקרוא כל קונטרס חדש שנכתב בסוגיא, עד שיעיד לפנינו תלמיד חכם מובהק שאכן יש בו ראיות מכריעות לעצם הענין, מה שכאן עדיין לא קרה. בינתיים, לצערנו, התברר רק ההיפך, פתחת לומר כי זיהוי הארגמון מוכחש

מדברי החת"ס והמשנ"ב והגרש"ז, והכל נתברר כלא היה. לעת עתה, כל הקושיות שהבאת לפנינו מקורם היה בחוסר דיוק או הבנה, משום כך אינני רואה צורך להמשיך ולעבור על שאר הדברים. לדברך, עלי לעיין בדחיפות בקונטרסים החדשים שיצאו על צורת קשר של תפלין של ראש, ועל נקודת החלוקה בין קלף לדוכסוסטוס.

שמחתי לדון עמך במלחמתה של תורה ולהשיב על שאלותיך, ואשמח גם לעשות זאת בהמשך בעתים מזומנות. חושבני, כי לא היה בדברי אף לא שמץ של גאונות או חריפות מיוחדת, רק פתחתי את הדברים במקורם וניסיתי לעיין בהם בכובד ראש ובעיון הראוי ולא בבהילות כמגושא דרטין ולא ידע מאי קאמר. גם כבודו יכול לעיין בדברים היטב במתינות ובעומק ובטוחני כי בס"ד יוכל להבין ולהשכיל מעצמו על דבר אמת.

אך זאת דע לך ר' ירוחם, כי הקב"ה שהבדיל במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור, הוא המבדיל בין מי שבאמת סומך על דברי הפוסקים שלא קבלו את זיהוי התכלת עם הארגמן, לבין מי שבאמת משוכנע בהיפך ורק בכדי להשקיט את מצפוננו המייסרו שש ושמח על כל קונטרס הפוטרו מחובת הטלת התכלת. איני צריך לספר לך מה משיב מורך ורבך כאשר הוא נשאל מה יעשה מי שעלה בידו בבירור הענין שהארגמן הוא התכלת, האם מותר לו לסמוך על הפוסקים שלא חששו לכך. ורק למשל, שער נא בנפשך, אם היו בכולל שלך שלשה אברכים שתכלת משתלשלת על כנפי בגדיהם (בגלוי, בצינעא כבר עכשיו מסתמא יש) כנראה היית מתייחס לבירור הענין באופן אחר.

ירוחם: ובכל זאת, ר' חיים, אחלה נא פניך בתחינה, אני מבקש מאד אם תוכלו לעיין בקונטרס, ולו במעט, אולי בכל זאת ישנה שם איזו קושיא בעלת משמעות על זיהוי הארגמן כחלזון התכלת. הרי כבר אמרו כי דבר טוב אחד בספר מציל על כל הספר.

חיים: דומני כי קונטרס זה הוא כחבית יין, טעמת ממנו כוסית אחת, והרי אתה יודע טעם כולו. אכן הקונטרס מלא בבקיאות מופרזת בכל מה שנכתב סביב נושא התכלת, ובכל זאת... אמנם למען כבודך ר' ירוחם אעיין קימעא ואכתוב לך מעט בל"נ, אם יתאפשר הדבר. תוכל גם לפרסם הדברים כפי חפצך (ולציין את השנה, 'וביגלל זה אנו צובעים הגדילים בהארגמן'), אין

כל הזכויות שמורות במה שאין בו כל חידוש כי אם התבוננות ישרה בדברי רבותינו ז"ל במקורם. מי שחפץ לברר הסוגיא היטב יעיין בספרים שנדפסו בזה לך לציצית תשע"ו, ובספר כנף איש יהודי שיצא לאור זה עתה, ויזכה בס"ד בחכמתו לברר הדברים, וכפי שכתב הגר"ז שליט"א בהסכמתו כי 'הקוראים יכריעו בחכמתם מי צודק במצוה החשובה מאד מצות ציצית ופתיל תכלת' (בהסכמה זו הוא משבח את המחברים ב'דיעתם העמוקה', ראה בהסכמתו לספר לבוש הארון, 'וראיתי חיבורו שכתב דברים ראויים שנראים מסברא').

ירוחם: יישר כחך ר' חיים על שהנך מקדיש זמן כה ארוך להאיר את עיני ולפשוט ספקותי, אני מצפה למכתבך, ובס"ד אשובה ואשנה פרק זה, ויתן השי"ת ונזכה להגיע לנקודת ההלכה בבהירותה, ללמוד על מנת לעשות לשמור ולקיים את כל דברי תלמוד תורתו הקדושה באהבה.

לכבוד ידידי וכו' מבקש ה' באמת הר"ר ירוחם שיחי'.

רצ"ב מספר הערות, וכת"ר יחליט בדעתו הרוממה.

א. בעמ' כ' מובא כי 'הרב הרצוג מותח בקורת על הארגמון' (משואה ליצחק ח"א עמ' 314), ובראש אותו עמוד הוא אף מספר לנו כי 'הרי"א הרצוג (במקור!) בושתי כי הוצרכתי לציין לדברי הגר"ח"ע ז"ל המכנהו פעמים רבות 'הרב הגאון המפורסם בתורתו וכו' כשי"ת מוהר"י הלוי הרצוג שליט"א', וכ"ה ביתד נאמן ובארחות רבינו) פסל את הארגמון עם כל ראיותיו מספרי אריסטו ופלניוס ודומיהם'. בפתחי את 'משואה ליצחק' הופתעתי לגלות כי באותו עמוד (!) כותב הגרי"א 'אמור מעתה שרחוק הדבר מאד שהחלזון של תכלת לא זה החלזון הנקרא מורקס טרונקולוס, אבל אע"פ שהוא רחוק אפשר הוא', 'ההשערה שהמורקס טרונקולוס הוא החלזון של התכלת, קרובה מאד אל הדעת'.

ב. באותו עמ' הוא מביא את קושיית הגרי"א הרצוג מהו שאמרו 'גופו דומה לים', והרי גוון גופו של הארגמון אינו כחול, על כך מביא הקונטרס את תירוץ הלולאות תכלת שצבע החלזון דומה לצבע הים מפני הצמידה שעליו היוצרת לו מראה כקרקע הים כל עוד שהוא בים. הקונטרס מעיר על כך כי

לפי זה 'לא ברור מהו מילת גופו, שאין גופו דומה לים, והיה צריך לומר צבעו'. הקונטרס שכח שכבר הגרי"א הרצוג פירש כי 'גופו' פירושו 'צבעו', ורק הקשה שאין הצבע דומה לים, על כך שפיר תירץ הלולאות התכלת כי כאשר הוא בים אכן יש לו צבע של ים, ומאי קושיא? ולגוף הדברים, רש"י פירש 'גופו, מראית גופו', ובפשוטו הדברים מתפרשים על הצבע, וכאשר כי הגרי"א הרצוג (פסקים וכתבים ח"א או"ח סי' ז') 'מראית גופו של החלזון של תכלת הוא כמראה הים או כמראה הרקיע, כלומר כחול עמוק'. וכן מוכח בדברי הרמב"ם שכתב 'דומה עינו לעין התכלת', וכידוע בדברי הרמב"ם ש'עין' פירושו 'צבע', וכמו למשל בה'ל' שבת (ט' י"ד) 'העושה עין הצבע וכו' כגון שנתן קנקנתום לתוך מי עפצא שנעשה הכל שחור'. את הדברים המתבארים מדברי רש"י והרמב"ם פוטר הקונטרס (בעמ' כ"א) בהלצה קלה בתוספת סיומת של שלש נקודות, כאשר אהב.

ג. בעמ' כ"ג מביא הקונטרס כי ביחס למה שאמרו חז"ל שהחלזון עולה א' לשבעים שנה כותב הלולאות התכלת בהקשר לארגמון 'שלא ראינו אינו ראינו ועוד לא נבדק הארגמון למשך שבעים שנה', על כך תמה הקונטרס בעמ' כ"ד 'לאן נעלם איזכור תופעה זו בכל כתבי אוה"ע, כמו שמקשים מצדדי הארגמון (הלשון השגורה אצלו. אין לארגמון חלילה תומכים או מזהים, רק 'מצדדים' בעלמא) אם אין הארגמון חלזון התכלת לאן נעלם מאוה"ע חלזון התכלת האמיתי', מריה דאברהם! צורת החשיבה של הקונטרס מחייבת שאם נדרש מחוקרי הטבע שלא להתעלם מכללות המין שהיו צובעים בו לרבבות, הוא הדין שלא ישמיטו חלילה תופעה המזדמנת אחת לשבעים שנה!

ד. עוד כתב הלולאות תכלת בפשיטות ע"פ דברי הרדב"ז (בשו"ת ח"ב סי' תרפ"ה) 'ואחר שגלו ישראל לא היה עולה', ולכן כיום אין מתקיים בחלזון סימן זה של עליה אחת לשבעים שנה. אך הקונטרס מעיר עליו כי 'מכניס עצמו למחלוקת, דמרש"י **משמע** שהיו מאורע טבעי וחלק מפריית החלזון שעולה לארץ כשמגיע לגיל שבעים', ומסביר את דבריו בהערה 66 כי 'בביאור דברי רש"י **נראה לחדש** דמ"ש שעולה א' לע' שנה וכו' הוא שכל חלזון בהגיעו לגיל שבעים שנה היה עולה ליבשה ומשריץ'. והוא פלא, כיצד מה שינראה לחדש' בדברי רש"י הופך למשמעות פשוטה המהווה קושיא על

הלולאות תכלת, עד כדי שמסקנת הקונטרס היא כי 'נפרכו שני תירוצי הלולאות התכלת שהרי הארגמון אינו מגיע לגיל ע' והעליה הוי מאורע טבעי', דהיינו, הלולאות תכלת אינו רשאי להתאים עם הארגמון עם דברי הרדב"ז המפורשים, מחמת חידושו של המחבר בדעת רש"י. לא נתברר מדוע דברי הרדב"ז אינם מהווים קושיא על חידושו של הקונטרס, רק על בעלי התכלת יש להקשות מדברי הרדב"ז (למשל בעמ' ל"ה), אך הקונטרס עצמו - חסין.

ה. והיכן מאמץ הקונטרס בחום את דברי הלולאות תכלת? כאשר החותם של זהב כותב שהרמב"ם אינו מזכיר את מה שהחלזון עולה א' לשבעים שנה, דוחה הקונטרס (עמ' כ"ו) את דבריו בפשיטות 'שהרי כבר הביא הלולאות תכלת שהרמב"ם נקט זאת באומרו וכו' ולא בכל זמן', הוי אומר אין החותם של זהב רשאי לפרש כהגאון מראדזין (בשפוני טמוני חול עמ' ל"ז) והגרי"א הרצוג (פסקים וכתבים שם) שנקטו בפשיטות שהרמב"ם השמיט סימן זה (אותם לא הביא הקונטרס), וזאת על שום מה? מפני הסברו של הלולאות תכלת! בגישה זו יוכל לדחות הקונטרס בנקל את כל דברי בעלי התכלת, שהרי דברי החותם של זהב נדחים מפני מה שכתב הלולאות תכלת, וכן בהיפך, וביותר, עיקר דבריהם צע"ג ממה שהגאון מראדזין זיהה את הדיונון, והגרי"א את הינטינה, ואם כן יש כאן ב' אחרונים מפורשים השוללים בהדיא את זיהוי הארגמון, ובא לציון גואל.

ו. עיינתי לבקשתך בסי' ט' במ"ש הקונטרס ע"פ הארצות החיים דהלובש עתה תכלת 'מוכרח להכריע כדעת המהרי"ל והרדב"ז שאסור להטיל ציצית בסדין בזה"ז נגד פסק השו"ע, והוי מוציא על הראשונים לעז שאין גדול ממנו', ושותיה דמר לא ידענא, הלא המלבי"ם מדמה זאת לגזירת גילוי במקום שאין הנחשים מצויים, ולדבריו עולה דגם במקום שיהיו הנחשים מצויים עדיין ישאר היתר גילוי על מכונו 'כדי שלא להוציא לעז על פסק הראשונים והשו"ע? והלא דעת לנבון נקל כי הדבר משתנה לפי הענין, ואם יחזרו הנחשים בעלי הארס המזיק תחזור גזירת גילוי עמהם, וכאשר פשיטא לי' למאור עינינו הגרי"ש זצוק"ל [עי' שו"ת ישא יוסף יו"ד סי' ט"ו], והי"נ לא הותרה ציצית של פשתן אלא כד ליכא תכלת, אבל כאשר חזרה וניעורה

בסייעתא דשמיא, אכן גם גזירת סדין בציצית הדרא לדוכתא, ומה לעז בזה על מי שלא היתה ידועה ומצויה אצלו.

ז. זה עתה הגיעני אשר שלחת אלי, מה שפרסמו הכותבים זה עתה, ובו נתבאר כי גילוי התכלת פירושו כאשר 'לפחות כמה מגדולי ישראל יודיעו שמוכנים להשבע בנקיטת חפץ שהגדיל הצבוע בארגמון או במשהו אחר הוא התכלת שנצטוונו בה', וממילא כיון שאף בעלי התכלת אינם מוכנים להשבע כנ"ל ממילא יש לקבוע בתורת ודאי שעדיין לא נתגלתה התכלת, עיי"ש דברים בשם אומרם. וחידוש הוא הא דלא בעינן גם מלך ונביא וסנהדרין ואורים ותומים, עכ"פ בכל הנוגע לקביעת הלכה סגי לן במה ש'הדבר ברור מעבר לכל ספק שיהיה ראוי לקחת אותו בחשבון', וכלשון הגר"ש נדל שליט"א (בהסכמתו לספר חותם של זהב) האומר כי 'ראיתי כי הדברים טובים ונכוחים, ואם כי יש דברים שאפשר להעיר עליהם ולא כל הראיות הם מוכרחות, מכל מקום אין מקום להטיל ספק במסקנה כי החלזון מורקס טרונקולוס הוא המקור האמתי לצבע התכלת, וכי דרך הפקת התכלת היום היא פחות או יותר הדרך שבה הפיקו את צבע התכלת בזמן חז"ל', ויפה כתב כי המתנגדים לקיום מצות תכלת 'טורחים להטיל ספק בדבר שבהגיון אין ראוי להסתפק בו'. האם הכותב מוכן להשבע על התפלין שלו שהם התפלין שנצטוונו בהם, כאשר אין הפרשיות שבתוכן מסודרות כשי' רבינו תם וכל סיעתו, ואי נימא דמ"מ כיון שנפסקה כך הלכה אמרי' דהכרעה זו משמשת גם לענין שבועה עליה, וגם על מה שהותר משום ספיקא דרבנן לקולא אפשר להשבע עליו שהוא מותר, כיון שסו"ס נקבע דינו להיתר, הרי שאין מקום לחלק בין פסק הלכה לשבועה עליו. וראוי היה להודיע את הדבר בשער הקונטרס, כי הבירור הנדרש הוא עד שיוכל להשבע עליו.

[ותיתי לי' לבעל כנף איש יהודי שנתפס על דברי תורה במה שהעתיק לשון הרמב"ם (ציצית פ"ב ה"א) 'שצבעו באסטיס או בשחור', והכותבים משיגים עליו בתגובתם הנ"ל שהוסיף בדברי הרמב"ם את התבות 'או בשחור' בכדי להטעות את המעיינים. נבהלתי מעוצם ההאשמה, ופתחתי על אתר את הרמב"ם, ואכן התבות 'או בשחור' מופיעים בפירוש, ובאותיות שחורות! הנשק הקל של ההתקפה מופעל באופן אוטומטי. ראוי היה לכותבים לעיין

בדבר ולכתוב 'ובעל הכנף איש יהודי עיין רק בכל הדפוסים המצויים ולא היה לפניו רמב"ם פרנקל המשמיט את התבות 'או בשחור', דומני כי די בהערה זו להמחיש את רוח וסגנון הכתיבה, ודי בהערה זו. עוד תפסו עליו בניקוד של תבה אחת שהונחה בסימן שאלה על ידי הקלדנית או הנקדנית].

וכאן עמדו קנה וקולמוס, יבינני כת"ר שיחי' כי נלאיתי מלהאריך בדברים כגון אלו. אוכל ליעץ לכת"ר כי יעבור במתינות וישוב הדעת על דברי הקונטרס כסדר, ועל מקבילותיהם בספרים חותם של זהב ולבוש הארון וכנף איש יהודי, ואני תפילה וברכה כי דורש ה' על דבר אמת, ימצאנו.